

Evrazijski ris
(*Lynx lynx*)
Foto Oton Naglost

Novi risi v Sloveniji

Spremljanje risov v slovenskih gozdovih

Ris je največja evropska mačka in je eden izmed predstavnikov treh velikih zveri v Sloveniji. Trenutno je najbolj ogrožena vrsta sesalca pri nas. Prepoznamo ga po izrazitem mačjem telesu, vitki postavi, čopkih na ušesih in zalizcih. Za risa je značilen pikast kožuh, ki je tako kot prstni odtis pri človeku pri vsakem risu različen. Ris v povprečju tehta okoli dvajset kilogramov, samci so večji od samic.

Ker gre za izrazito gozdno žival, mu primerne habitatne v Sloveniji ne manjka. Je izrazit mesojedec, v povprečju vsak teden upleni večjo žival, po navadi srnjad, ki predstavlja okoli osemdeset odstotkov vse zaužite biomase. Poleg srnjadi ris pleni tudi jelenjad, na njegovem jedilniku pa se znajdejo še gams, ki je pogost plen predvsem v gorskem prostoru, lisica, zajec in glodavci. Predvsem v zimskem času ris pogosto pleni tudi polhe, pri samicah z mladici naj bi polhi predstavljali kar petdeset odstotkov vse prehrane.

Za risa je značilno, da se za razliko od medveda in volka začne hraniti z mišičnim tkivom, medtem ko se drobovine redko dotakne. Po navadi ostanke plena prekrije z zemljo in listjem z namenom, da plen čim bolje skrije pred mrhovinarji. Ta tehnika deluje proti mrhovinarjem, ki hrano iščejo s pomočjo vida, to so predvsem ptiči, medtem ko je proti mrhovinarjem, ki iščejo hrano z vohom, precej neučinkovita.

Ris se z večjim plenom hrani okoli štiri dni, čas hranjenja pa je odvisen od mnogih dejavnikov, kot so na primer prisotnost mrhovinarjev na plenu in drugih različnih motenj, tudi človeka. V raziskavah so ugotovili, da medved najde okoli tretjino vseh risovih plenov, kar pomeni, da ris zaradi medveda letno izgubi okoli štirideset kilogramov užitne biomase. Zaradi medvedjega kleptoparazitizma mora ris posledično dvigniti stopnjo plenjenja, kar pa je zanj lahko tvegano, saj se večina poškodb zgodi pri lovu.

Teritorij

Ris je najbolj aktiven ob mraku in zori, v splošnem pa je bolj nočna vrsta. V povprečju risi, kot tudi druge mačke, prespijo velik del dneva. Za spanje izbirajo počivališča, ki so na težko dostopnih, skritih mestih, saj med spanjem potrebujejo mir. V raziskavi, opravljene v slovenskih Dinaridih, so ugotovili, da

¹ Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.

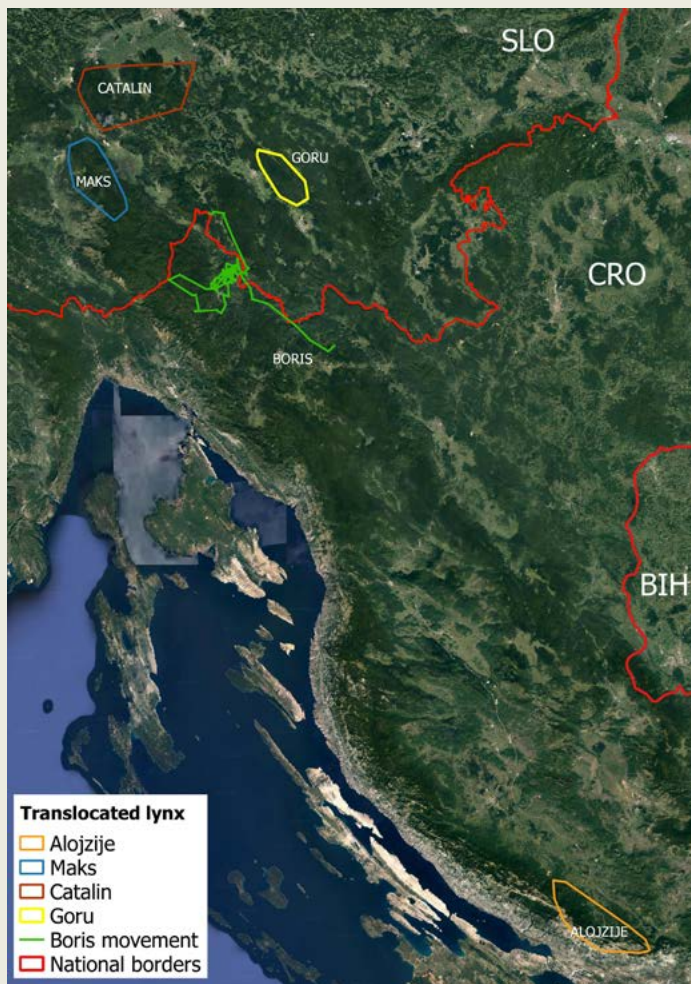

*Dinarski gozdovi Slovenije – dom vseh treh velikih zveri, medveda, volka in risa. V ozadju se dviga Snežnik, ki je prijubljena planinska točka.
Foto Lan Hočevar*

so dnevna počivališča največkrat na lokacijah z velikimi nakloni in na zelo razgibanem terenu.

Ris je teritorialna vrsta, to pomeni, da osebek aktivno brani svoje ozemlje pred drugimi risi. Teritoriji se med samcem in samico prekrivajo, medtem ko se teritoriji med osebkoma istega spola večinoma ne. V Sloveniji je povprečna velikost teritorija okoli 215 km², samci imajo v splošnem obsežnejše teritorije. Svoje ozemlje označujejo z urinom in drgnjenjem ob različne objekte, kot so drevesni štori, skale, korenine in gozdne kočice. S tem drugim risom sporočajo svojo prisotnost. V raziskavi v Sloveniji so ugotovili, da risi najpogosteje markirajo na gozdnih cestah, saj te omogočajo hiter in lahek prehod skozi gozd.

Parjenje pri risih poteka od konca februarja do začetka aprila. V tem času se poveča tudi intenziteta oglašanja, saj samci pogosto kličejo samice. Samice se lahko pariyo z več samci in obratno. V tem času se povečata intenzivnost označevanja teritorija z urinom in aktivnost gibanja. Znano je, da predvsem samci zapustijo območje svojega teritorija in se odpravijo na

*Gibanje in teritoriji doseljenih risov v Sloveniji in na Hrvaškem
Foto Lan Hočevar*

iskanje samic v druga območja. To obnašanje smo opazili pri risu Goruju, ki je bil v sklopu projekta LIFE Lynx leta 2019 prvi doseljeni ris v Sloveniji. Goru si je svoj teritorij vzpostavil na območju hribovja Mala gora na Kočevskem. V lanskem paritvenem obdobju pa je svoje ozemlje zapustil in se odpravil na pot iskat samice. Odšel je na Hrvaško, na območje, oddaljeno okoli šestdeset kilometrov izven svojega teritorija, kjer se je zadrževal en mesec, nato pa se vrnil nazaj v Slovenijo. Izvedeli smo, da so bile na tistem območju prisotne tri samice, s katerimi se je Goru verjetno tudi paril. Samice sredi maja ali v začetku junija skotijo od enega do tri mladiče, ki potem deset mesecev ostanejo z mamo. Nato v naslednji sezoni parjenja mamo zapustijo in si poskušajo poiskati svoj teritorij.

Zgodovina pojavljanja

Risi so bili v začetku paleolitika pred deset tisoč leti prisotni po vsej Evropi, tudi na območju Slovenije, v začetku 20. stoletja pa so jih zaradi prekomernega lova in pomanjkanja plena iztrebili. Zadnjega risa naj bi pri nas ustrelili leta 1908 na Štajerskem. V Dinarskem gorstvu in slovenskih Alpah potem 65 let risa ni bilo. Leta 1973 pa so na pobudo lovskega gosta iz Švice, Karla Webra, na območju Kočevskega Roga naselili šest risov iz Slovaških Karpatov. Naselitev še danes velja kot zelo uspešna, saj se je populacija hitro začela širiti tako južno proti Balkanu kot tudi severno proti Alpam. Populacija risa je v Sloveniji dosegla

Monitoring populacije risa se aktivno izvaja tudi pozimi. Na fotografiji sled risa v snegu po podrtem drevesu.

Foto Lan Hočevar

Srnjad je najpogostejša plenska vrsta risa in predstavlja okoli 80 % vse zaužite biomase.
Foto Lan Hočevar

vrhunec konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, nato pa je začela upadati. Razloga za to sta bila predvsem prekomeren odstrel in parjenje v sorodstvu. V preteklosti genetika še ni bila raziskana tema, zato se leta 1973 temu niso posebej posvečali. Nekaj osebkov med prvimi šestimi je bilo namreč med seboj v neposrednem sorodstvu. V zadnjih raziskavah so ugotovili, da sta si danes dva "slovenska" naključna risa med seboj bolj v sorodu, kot pa če bi imela le iste starše. Visok indeks sorodnosti povzroča slabšo kondicijo živali in večjo dovzetnost za bolezni, kar pomeni, da je stopnja umrljivosti precej višja kot sicer. Kakšno pa je stanje danes? Do pred kratkim je bila populacija v upadu, kar pomeni, da bi ris verjetno brez dodatnih ukrepov pri nas izumrl. Zato se je leta 2017 začel projekt LIFE Lynx, katerega glavni cilj je rešiti risa pred ponovnim izumrtjem v Dinaridih. Načrt projekta je doselitev štirinajstih osebkov, ki se bodo učinkovito vključili v populacijo in tako izboljšali genetsko sliko risov. S tem bi se lahko razvila alpsko-dinarska populacija, ki je ključnega pomena za dolgotrajni obstanek risa v osrednjem evropskem prostoru.

Alpe so primeren življenjski prostor

V zadnjem desetletju je pojavljanje vrste v slovenskem alpskem prostoru zelo redko. Eden izmed glavnih razlogov je primorska avtocesta, ki za risa predstavlja veliko bariero za prehajanje med Dinaridi in Alpami. Raziskave so pokazale, da se ris za razliko od volka in medveda zelo redko odloča za prečkanje avtoceste. To je povzročilo, da je genetski pretok med dinarsko in alpsko populacijo skorajda prekinjen, zato bo treba v prihodnosti zgraditi primerne prehode za živali, kot je na primer gradnja zelenih mostov, ki bodo omogočali varno prehajanje. Kljub vsemu pa gorski habitat za risa predstavlja primerno življenjsko okolje z zadostno plensko bazo. V Aziji na primer risi živijo tudi na območju Himalaje,

in sicer v habitatih, ki segajo tudi do pet tisoč metrov nadmorske višine. Populacija risov v evropskih Alpah je za zdaj v dokaj stabilnem stanju, ocenjuje se, da naj bi tukaj živelo okoli sto trideset risov. V raziskavi o primernosti habitata za risa pa so ugotovili, da lahko v celotnih Alpah živi med tisoč in tri tisoč osebkov. Vseeno je habitat v alpskem prostoru fragmentiran zaradi antropogenih in naravnih ovir, ki lahko upočasnijo širjenje in prehod risov med populacijami. Pomembno je, da se v Alpah ljudje izobražujejo ter naučijo sobivati z velikimi zvermi.

Prihodnost risa v Sloveniji

Leta 2019 sta bila v Slovenijo in na Hrvaško pripeljana prva risa v sklopu projekta LIFE Lynx. Oba risa sta si po izpustitvi svoj teritorij vzpostavila v Sloveniji, in sicer Goru na območju kočevske Male Gore, Doru pa na območju Javornikov. Leto pozneje, v zimi 2019/2020, so v Romuniji odlovili še tri, na Slovaškem pa dva risa. Vsi preseljeni risi so bili samci. Od tega sta bila dva izpuščena na Hrvaškem, trije pa v Sloveniji. Od sedmih do zdaj v Sloveniji in na Hrvaškem izpuščenih risov so trije vzpostavili teritorij, to so Goru, Katalin in Alojzije. Vsi risi, ki so bili in bodo izpuščeni v Sloveniji in na Hrvaškem, so opremljeni s telemetrično ovratnico. Tako raziskovalci lahko spremljajo njihovo gibanje in s tem dobijo vpogled v skrivnostno življenje risa. Ovratnica risa Doruja je v začetku leta 2020 prenehala delovati, zato ne vemo, kaj se dogaja z njim. Prav tako smo izgubili sled pri risu Pinu, ki je bil letos izpuščen na Velebitu. Ris Boris zaenkrat še išče prostor, kjer bo vzpostavil svoj teritorij, trenutno se giblje na Hrvaškem. Prav tako risu Maksu še ni uspelo najti prostega ozemlja, nazadnje se je gibal na območju Menešije. Letos se bodo doselitve najverjetneje nadaljevale tudi v alpskem prostoru, kjer pa je treba najprej naseliti samico zaradi čim hitrejšega širjenja vrste v Alpah.

Poleg doselitve risov projekt LIFE Lynx izvaja tudi mnogo različnih aktivnosti, ki so prav tako pomembne za dolgoročno preživetje risa pri nas. Ena izmed takih aktivnosti je vzpostavitev lokalnih posvetovalnih skupin. Namen teh skupin je krepiti podporo risu na lokalni ravni. V skupine so vključeni vsi glavni deležniki, kot so lovci, gozdarji, občine, šole in ljudje, ki jih ta tematika še posebej zanima. Ena izmed zelo pomembnih akcij bo vzpostavitev specializirane policijske enote, ki bo preprečevala in preganjala krivolov. Čeprav je krivolov na velike zveri v današnjem času precej redkejši kot v preteklosti, se ponekod še vedno pojavlja, zato je pomembno, da se temu problemu posveča specializirana ekipa izurjenih policistov in lovcev.

V sklopu projekta je bilo odlovljenih in z ovratnico opremljenih tudi nekaj rezidenčnih risov iz Slovenije z namenom, da bi bolje poznali vrsto in interakcije z novo doseljenimi risi. V Sloveniji se zadnji dve leti izvaja tudi aktivni monitoring risa s pomočjo lovskih kamer, zimskega sledenja risov in pobiranja

Ris Goru, ki je bil kot prvi ris odlovljen v Romuniji v sklopu projekta LIFE Lynx. Foto Lan Hočevar

Izpusť risa Borisa v prilagoditveni obori v Loškem potoku. Vsi doseljeni risi imajo nameščeno telemetrično ovratnico, s katero bodo raziskovalci lahko budno spremljali njihove aktivnosti.

Foto Lan Hočevar

genetskega materiala, kot so iztrebki, urin, dlaka in slina. V zadnjem letu spremljanja populacije risa v Sloveniji smo ugotovili, da pri nas živi najmanj dvajset risov.

Glavna naloga doseljenih risov je, da se čim prej učinkovito vključijo v "našo" populacijo, torej da imajo čim več potomcev in tako popestrijo genetsko sliko "naših" risov. Velike zveri so zelo pomemben člen v gozdni ekosistemski verigi, saj s svojo prisotnostjo uravnavajo število parkljarjev ter vplivajo na njihovo obnašanje, zato je pomembno, da v Dinaridih ohranimo risa tudi za prihodnje generacije. ●